

Vendar se mu to ni posrečilo brez slehernega šiva: prepozno je prešel od prve inačice — z rešitvijo pokorečega se grešnika — k drugi inačici — s pravkar umrlim grešnikom, ki o njegovi rešitvi ničesar ne čujemo. Poglavitna hiba je, da sosed Vid v smislu prve inačice vprašuje, »kam bi (sc. mejni kamen) del«, na rešilni Martinov odgovor, naj ga dene, »kjer si vzel«, pa tega ne stori, ampak govori v smislu druge inačice samo o svojem grehu in pokori ter povrhu še prekolne »kamen ta pre-kleti« in ga še dalje prenaša.

Tudi ni v redu, da Martin soseda spozna šele ob blisku, ko mu ta že prej dve kitici govori; zares pa je človeka v temi laže spoznati po glasu kakor ob trenutnem blisku z očmi. Tudi Martinov strah, češ »popotnike da včasi rado straši ob cesti tej«, v zgodbi, v kateri grešnik to noč očitno šele prvič straši, ni z ničimer utemeljen. Strah naj bi zbudili v Martinu prvi oddaljeni klici, še nerazumljivi, pohajajočega Vido-vega duha, naj bi se stopnjeval ob njegovi Martinu nerazumljivi izpo-vedi — saj je soseda videl še pred odhodom na sejem živega — grozo in ubeg pa naj bi sprožil upognjeni Vid, »na rami mejnik noseč«.

Ti vbodi v šivu pa so postali vidni šele zdaj, ko se nam je odkril dvojni vir Aškerčeve balade, in še danes jih zakriva krepko stopnjevanje napetega dejanja z izrazitim strnjenim slogom in presenetljivim zaključkom. Posebej je omeniti še ritmično obliko, ki se skladno prilega lapi-darnemu slogu. Kakor udarci s kladivom se čujejo navidezno okorni ritmi »Sejm bil je živ«, »tam par volov«, »sam gre domov«, »tod obsorej«, »zrl ji v oči«, »Joj! kam bi del?«, »I, kjer si vzel«, »pač sto že let«, »mejaš naš — Vid«. Mnogim se zde nerodni, nespretni, upirajo se šolarski deklamaciji — pa se vendar prilegajo vsebini in slogu balade. Spominjajo zelo na podobno ritmiko v Prešernovih sonetih, ki se je tudi mnogim zdela »okorna«, pa je izraz najtanjšega umetniškega čuta. Gl. sonet Marskteri romar: Mársktéri (v. 1), svét Antón Jézusa várje (v. 2), Sléd sence zárje (v. 6), Unstránske glórje (v. 7), Ukàz želj vléče (v. 12), Ur krájši ték (v. 14) in še mnogo mest v Sonetnem vencu, Sonetih ne-sreče idr.

Če je Aškerc podobne in drugačne »okornosti« pozneje uporabljal na napačnem mestu, je to pač znamenje njegovega poetičnega propa-danja, tu pa so na svojem mestu, umetniško upravičene.

R. Kolarič

SLOVENSKA NAREČJA

Slovenski jezik že ob prihodu Slovencev v današnja bivališča ni mogel biti enoten. To je povsem razumljivo. Če je bilo Slovencev toliko, da so zasedli tako veliko ozemlje, kakor ga imajo danes in so ga precej stoletij imeli še več, je pač jasno, da so v svojih končnih bivališčih na prehodu v današnjo domovino morali prav tako zavzemati velik teri-torij in da njih govorica že zato ni mogla biti enotna. Zgodovinski razvoj slovenskih narečij nam kaže, da niso vsi Slovenci prišli v današnja biva-

lišča hkrati, da je med posameznimi naselitvenimi valovi lahko preteklo celo več desetletij. Kdor se zaveda še dejstva, da imajo starši tudi starejšo razvojno stopnjo govora kakor njih otroci, bo ob vsem tem pač razumel, da so v jeziku prvotnih Slovencev ob prihodu na današnje ozemlje morale biti ne samo med starejšim in mlajšim rodod, marveč tudi med prebivalci posameznih novo naseljenih pokrajin že zaznatne razlike. Tudi ni nikjer dokazano, da so vsi Slovenci prišli iz istega prvotnega naselitvenega področja in da se niso že v praslovanščini plemena, ki so morala biti tudi že jezikovno nekoliko diferencirana, med seboj močno mešala. Pomisliti moramo, da so bila slovenska plemena tik pred priselitvijo v današnja bivališča v zadnjem prehodnem stanovišču vsaj nekaj desetletij, če ne stoletij, v stikih z drugimi vejami slovanskih plemen, zlasti s češko in slovaško na eni strani, s srbskohrvatsko in deloma bolgarsko na drugi strani. Da so bile med temi govori nekoč v času pred razselitvijo v današnja bivališča tesnejše zveze, nam potrjuje vrsta skupnih jezikovnih pojavov.

Jezik prvotnih Slovencev ob njih prihodu v današnje kraje torej ni mogel biti več nespremenjena praslovanščina, kaj šele, da bi štiri sto let po prihodu nespremenjena ostala. Ne moremo sicer še govoriti o slovenskih narečnih skupinah, vendar pa že o nekakih narečnih zasnovah, ki so nastale vsaj v zadnjem prehodnem bivališču do današnje domovine.

Nova domovina je bila gorata ali vsaj posamezne dele nove domovine so ločile in še ločijo visoke gore, preko katerih je bilo v takratnih časih gotovo še manj prehodov kakor danes. Mnogi deli nove domovine so bili tudi porasli z velikimi, neprehodnimi ali vsaj težko prehodnimi gozdovi. Nova domovina Slovencev je bila torej geografsko zelo razbita, bržkone bolj kot praslovanska domovina ali razna prehodna ozemlja, preko katerih so potovali in se v njih dalj časa zadrževali. Velika zemljepisna razbitost nove domovine je med priseljenci pretrgala tudi mnoge jezikovne vezi, ki so jih prej družile. Prebivalci posameznih delov nove domovine so se začeli jezikovno samostojno razvijati, in sicer tako, da so se nekatere že prinesene zasnove okrepile (n. pr. onemitev fonetično šibkih reduciranih vokalov) in da so zaradi geografske osamelosti nastale nove razvojne tendence; nekatere stare razvojne težnje pa so prenehale delovati (n. pr. sistem odprtih zlogov).

Tudi preostanki staroselcev v novi slovenski domovini (a ti narodnostno in jezikovno niso bili enotni) in soseščina z novimi narodi so nekoliko vplivali na različen nadaljnji razvoj slovenščine. Prav tako je nova vera, ki je z misijonstvom ali z oboroženo silo prihajala med Slovence, raznolični razvoj slovenščine pospeševala. Prehod Slovencev v zahodni, fevdalni politični in družbeni sestav je te razvojne tendence še bolj podpiral. Fevdalna političnouppravna, še bolj pa cerkvenouppravna razdelitev slovenskega ozemlja sta raznoličnemu razvoju slovenskega jezika dali že podobo jezikovne razcepljenosti na narečne skupine in deloma že na narečja. V dobi od konca 9. do konca 12. stoletja so se slovenska narečja v glavnem že izoblikovala, celo zasnutki govorov so se že razvili. Nemška kolonizacija na današnjem strnjemem slovenskem ozemlju na razvoj slovenskih narečij ni imela skoraj nobenega vpliva. Sledovi so vidni v glavnem le v besednem zakladu.

Iz narečnih zasnov, ki so jih prvotni Slovenci prinesli s seboj, in tistih, ki so prva tri stoletja iz gori omenjenih vzrokov nastale v današnjih bivališčih, so se nekako do začetka 10. stoletja že razvile *narečne skupine*, saj jezikovni razvoj prvih tri sto let po priselitvi ni miroval, kakor ne miruje danes. V nadaljnjih tri sto letih, nekako do konca 12. stoletja, so se razvila že slovenska *narečja*, kakor nam najnovejši študij slovenskih narečij in zgodovinskih zapisov jasno potrjuje. Tudi nadaljnji razvoj v *govore* je bil že zasnovan. Govori se potem še nadalje razvijajo v *govorico* posameznih krajev, družin ali ljudi.

Na razvoj slovenskih narečij so domala tisoč let delovale skoraj brez izjeme le sredobežne sile. Slovenci ves ta čas nismo bili ne politično, ne upravno, ne cerkveno združeni. Tudi nismo imeli svojega knjižnega jezika, ki bi v državoupravni, sodni, družbeni ali cerkveni rabi vsaj omiljeval sredobežne sile v razvoju slovenščine, kaj šele, da bi jih ustavil. Današnja knjižna slovenščina pa kaže v skoraj brezizjemni rabi v vsem javnem in zasebnem življenju Slovencev take sredotežne tendence, da nadaljnji razvoj govorov in narečij ne samo zavira, marveč narečja sploh izpodriva, da so začela polagoma odmirati. Zato je tudi skrajni čas, da si slovenska narečja čimprej zapišemo in posnamemo in posloščemo.

Če bi že danes mogli izdati nov zemljevid slovenskih narečij, bi bil marsikje nekoliko drugačen od Ramovševe Dialektološke karte slovenskega jezika (Ljubljana 1931). Raziskave narečij na terenu pa še daleč niso zaključene in torej tudi še ne moremo podati končne zemljepisne podobe slovenskih narečij. Zato se bomo tudi tukaj še držali Ramovševe dialektološke karte in zemljevida v novi Slovenski slovnici (Bajec-Kolarič-Rupel, 1956, str. 75).

Po Ramovšu ločimo sedem *narečnih skupin*: I. koroško; II. primorsko; III. rovtsarsko; IV. gorenjsko; V. dolensko; VI. štajersko; VII. panonsko. Imena narečnih skupin pa se ne krijejo v celoti z današnjimi zemljepisnimi pokrajinami.

I. *Koroška* narečna skupina obsega ziljsko, rožansko, obirsko, podjunsko, mežiško in remšniško narečje. Remšniško narečje se govori vzhodno od Dravograda na nekdanjem Štajerskem (a je to ozemlje nekoč spadalo h Koroški), in sicer po Kapunarju in Remšniku nad Dravo in severozahodnem Pohorju pod Dravo skoraj do Fale. Po izvoru spada h koroški narečni skupini tudi rezijansko narečje. — Ta narečna skupina ima deloma (v podjunščini) še ohranjena stara nosna samoglasnika *o* (zob, moka) in *ę*, le da je zadnji prešel v nosni *a* (pata, rap), ali pa je nosni izgovor že izgubila in sta samoglasnika *e*, *o* tudi v dolgih zlogih še široka (pēt, gōšča¹ v Zilji). Staro psl. skupino dl imajo na Koroškem še ohranjeno, zato tam še modlijo in govorijo kriduo iz kridlo za krilo. Psl. dolgi *ě* (jat) je dal *ie*, *io* in celo *í*, n. pr. rož. mīsenc, srīen ali srīn. Pred *e* in *i* preidejo *k*, *g* in *ch* v *č*, *j* in *š* (kakor v gorenjščini), n. pr. roče, noje, oreši. Z gorenjščino veže kor. skupino še prehod skupine *la* v *ua*: je piua kobiua pa j šua. Števniki od štirideset dalje v drugem delu nimajo -deset, marveč -red(i): štiriredi, petred. V koroški narečni

¹ ^ pomeni dolgo padajočo intonacijo, ^ dolgo rastočo, ^ kratko padajočo. Iz tehničnih razlogov je bilo treba opustiti še nekatere diakritične znake.

skupini so doma še stare besede in njih oblike: vigred, bratr, pəpər, u roce, u Biláci. — Rezijsko narečje je od 14. stoletja dalje prišlo pod vpliv primorske narečne skupine. Zato kaže danes sledove obeh.

II. *Primorska* narečna skupina je manj enotna in jasna. Vanjo spadajo rezijsko narečje z novejšim razvojem, tersko in nadiško narečje v Beneški Sloveniji, dalje briško, kraško, brkinsko in šavrinsko narečje. Meje med šavrinskim in brkinskim narečjem, zlasti pa med brkinskim in notranjskim še niso popolnoma dognane. Meje te skupine pa tudi do rovtarske narečne skupine še niso povsem raziskane. Najvažnejša skupna poteza obema tema narečnima skupinama in še notranjščini je izguba rastoče intonacije. Vsi poudarjeni zlogi so padajoče intonirani in so po kvantiteti le dolgi ali kratki. Dolgi e-jevski (iz e, e, ě) in o-jevski (iz o, o) samoglasniki se ponekod razvijajo v rastoče dvoglasnike (ie, uo), iz teh pa v nadaljnjem razvoju lahko nastaneta zopet enoglasnika i, u, n. pr. tersko ciesto, kakuoš, kraško mûš, galûp, cerkljansko že desít. V dolgih zlogih je za ъ, ь ohranjen a (dân), v kratkih zlogih pa imamo ponekod a, drugod pa že polglasnik a-jevske baze, n. pr. pàs. Glas g je prešel v zveneči spirant γ (ðyiñ, γròp). Za obe skupini in notranjščino sta značilni analogični obrazili -sta (II. in III. os. dv.) in -ste (II. os. mn.) pri vseh priponskih glagolih (rečesta, rečeste). Primorska skupina še natančno loči é od ě (hěer, trěci : večěr, češěena) itd.

III. *Rovtarska* narečna skupina obsega narečja in govore ob Soči nad Tolminom (borjansko, bovško, kobariško), dalje tolminsko, cerkljansko, črnovrško, poljansko, škofjeloško, horjulsko in logaško narečje. Kakor smo že gori omenili, je tesneje zvezana s primorsko narečno skupino, deloma z ziljskim narečjem (v preide v b): ělobèk, bíno, manj z gorenjščino in dolenjščino. Rovtarsko skupino označuje še pogostno končniško poudarjanje (ženà, məylà, mlekò, ělobèk itd.) Glas f preide v h (hižou iz fižòl, kohè iz kofè). Ponekod imamo za končni -d medzobni pripornik th (nezveneči angleški th). Za dolge e-jevske samoglasnike (e, e, ě) imamo ie ali že dolgi i: trpièt, lítas, za o-jevske (o, o) pa uo ali u: zuòf, γaspùth. Akanje je skoraj splošno in popolno: bayàt (iz bogat), abràs, n. sg. žita. Refleks kratkega ə iz ъ, ь se je v več rovtarskih govorih razvil v kratek, širok o: pòs, pòku (pekel), tòma, dòš, stòza; tudi γordù (grdo), wòrch (oreh), mòrtu (mrtev) itd. V cerkljanskem in črnovrškem dialektu pa je dolgi samoglasniški r dal rò: dròva (drva), gròm (grm), pròva (prva) itd.

IV. *Dolenjska* narečna skupina ima tale narečja in govore: notranjsko (kaže že močne vplive primorske skupine), zahodnodolenjsko, vzhodnodolenjsko, posavskodolenjsko, medijsko, šokarsko, srednjebelokranjsko, privrško in kostelsko. Za dolenjško skupino je značilen precej počasen govor, zato so samoglasniki daljši kot v gorenjščini ali primorski narečni skupini. Tudi padajoča in rastoča intonacija na dolgih zlogih sta izrazitejši in bolj slišni, le notranjščina je pod vplivom primorskih in rovtarskih narečij rastočo intonacijo že izgubila. Dolgi o je prešel v dolgi u: nùs (nos), ùs (voz), úkna; prav tako tudi končni nepoudarjeni -o za poudarjenim zlogom: mléiku. Akanje (= o v a) je le ponekod znano in nepopolno. Psl. poudarjeni ě je na vsem področju prešel v ai, ei, e: zváizda, zvéizda, zvéizda, svéiča, sněig/h, nepoudarjeni ě pa v i: tigà,

prešlo že v tōgà. Za ę in novo akutirani è ima dolenjščina ie (srièca, griem, siédəm); prav tako dasta ọ in novo akutirani ò v dolenjščini úo (kúoža, úosəm, núosəm iz nosim). Po naglasnem preskoku iz ženà v žena, nogà v nōga je v dolenjščini nastalo iè (žièna in še nadalje žána) in uò (nuòga), kar se je v nekaterih dolenjjskih govorih razvilo v ozki enoglasnik ó (nōga). Vsi samoglasniki so na svoji poti v rastoče ali padajoče dvoglasnike (ọ v uo, è v ei) ali dvoglasniki v enoglasnike (uò v ó, iè v é) lahko po raznih govorih zastopani tudi z vmesnimi razvojnimi stopnjami. Dolgi u je v zahodni dolenjščini dal ü, v notranjščini in tudi v kraščini pa y (razokroženi ü): užna (júžina), kryha. Soglasniška skupina šč ostane v dolenjščini nespremenjena (išče, ščuka).

V. *Gorenjska* narečna skupina je najbolj enotna od vseh; Ramovš loči le selško in gorenjsko narečje. V poslednjem poznamo štiri važnejše govore: severozahodni (od Kranja navzgor), srednjegorenjski (Ljubljana—Kamnik—Kranj), severovzhodni ob Radomlji, ki je prekril nekdanjo štajersko narečno osnovo, kakor še v srednjesavinjskem govoru, in južnovzhodni gorenjski govor (na obeh straneh Save od Ljubljane do Verneka pri Litiji); ta se že približuje dolenjščini. Gorenjščina ima hitrejši tempo govora, zato so samoglasniki krajši kakor v dolenjščini in intonacije (rastoča in padajoča) ne tako izrazite. Dvoglasnikov za prvotne enoglasnike (è, e, ę, o) nima. Vsi psl. e-jevski samoglasniki (è, ę, dolgi e) so se razvili v dolg ozek e: bléd, jéza, pèč; prav tako ọ in dolgi o v o: mōž, mōst, wókna, kóža. Sekundarno poudarjena e-, o- sta dolga in široka: žena, nōga. Samoglasnik o v zlogu pred naglašnim prehaja v zelo ozek o ali u: potreben, pokázou (Bohinj), gurét (iz goréti), ukò (iz oko). Akanje imajo v glavnem le končni zaprti zlogi za poudarjenimi zlogi: sítnast, urédnast, žéuat (iz želod). V severozahodnem gorenjskem govoru je ohranjeno še končniško poudarjanje: sužbà, vodà, njegà, engà, žganè, rasè, zustè (zveste). Skupina ła se je spremenila v wa, ua: rekua, žəwòsc (želodec); lu- je prešlo v u-: úč (luč), úknca (lunjca). Mehka l' in ű sta otrdela: wóla (volja), kòn kóna. Soglasniki k, g, ch preidejo pred e in i v č, ž, š: čétna (ketna), boh. Vóje (iz Loge), boh. pšê (iz bolhe). Samostalniki srednjega spola postanejo v ednini redno moškega spola (končni -o se reducira, -e pa ne); ta drúh lét, dóber kosíu (kosilo), tópu sònce, swadək žganè. Skupina šč se asimilira v š: wóšəm (voščim), iše (išče).

VI. *Štajerska* narečna skupina zavzema domala vse ozemlje slovenske Štajerske, razen dela mežiškega narečja ter remšniškega in prleškega narečja. Haloški govor in goričansko narečje spadata po svoji osnovi v štajersko narečno skupino, prav tako prvotna prekmurska zasnova, ki jo je še pred madžarskim vdorom prekril drug južnoslovanski element. K štajerski narečni skupini pa štejemo danes osrednještajersko narečje med Konjiško goro, Dravinjo in Dravo do Zavrča na severu, slovensko-hrvatsko mejo pod Halozami in Sotlo na vzhodu, do posavsko-dolenjskega govora na jugu (po vrhovih severno od Save), do Savinje od Rimskih Toplic do Celja in nekako do Dobrne na zahodu. To narečje ima več govorov. V štajersko skupino spada še srednjesavinjsko narečje, ki je precej pogorenjčeno, dalje gornjesavinjski govori, pohorsko narečje s kozjaškim govorom in goričansko narečje. To narečno skupino označujejo tele poteze: samo padajoča intonacija v dolгих in kratkih

zlogih; stapljanje dolgih in kratkih poudarjenih zlogov v srednje dolge (obe potezi sta sorazmerno mladi). Psl. ъ in Ъ sta v dolgih zlogih prešla v dolgi ozki e (koroško in rezijansko široki e): dĕn, vĕs (vicus), v kratkih pa v kratki, široki e: pĕs, mĕša, mōuker. Psl. ě je na vsem ozemlju dal ai, ei ali že e: strāila, strāiha, brĕig, lĕitu, rĕis, brāza, na klĕh (iz tlĕh). Psl. padajoče poudarjeni ò se je povsod razvil v ou, ponekod dalje v au, drugod pa lahko v srednji ali ozki enoglasnik o ali celo u: stōu (sĕto), nōus in nāus, kōuža in káuža, toda vŭla (iz volja), mŭker. Prvotni a v večini govorov prehaja v široki o (stopnja labiovelarnosti je tu manjša, tam večja): mlātit in mlōtit, vrōta, jōboka. Obrazila -va v I. os. dv. je povsod nadomestila končnica -ma: grĕma, dāma, pri brezpriponskih glagolih pa se govorita le končnici -ta, -te namesto -sta, -ste: dāta, vĕte iz dasta, veste; isto tudi v naslednji narečni skupini. Ves južnovzhodni del pozna tudi prehod dolgega u v ū: klobŭk, dŭša, plŭča.

VII. *Panonska* narečna skupina ima samo dve narečji: prleško in prekmursko (haloško in goričansko narečje spadata k štajerski narečni skupini, središki govor je pa izrazito spodnjeprleški in le njegova govorica). Goričansko narečje je v vzhodnem delu izrazito mešano narečje iz štajerskih in prleških jezikovnih prvin (nastalo v času madžarske okupacije Prlekije od 900 do 1200). Še bolj pa ima značaj mešanega narečja prekmurščina, zelo malo pa prleščina, ki je poleg gorenjščine najbolj enotna. Prleščina sega na severozahodu nekako do črte Vurberg ob Dravi nad Ptujem—Slatina Radenci ob Muri. Severozahodno od tod je goričansko narečje, ki je na vsem pasu ob Muri do Radgone in še nad njo zvezano s prekmurščino (z enakim razvojem ě v ei, padajoče poudarjeni ò v ou idr.). Ta zveza ni pretrgana, kakor je mislil Ramovš. — Tudi ta narečna skupina nima več rastoče intonacije. Mesto akcenta in kvantitete samoglasnikov pod njim pa so mnogo bližje štokavskim kakor slovanskim in kajkavskim. Prleščina ima za stalno dolgi ě dolgi ozki e: snĕg, zvĕzda, grĕh, za staroakutirani ě pa kratki srednji è: cĕsta, lĕto, torej v obeh primerih enoglasnik in ne dvoglasnik kakor haloščina in goričansko ter prekmursko narečje. Dolga ъ in Ъ sta dala v prleščini dolgi, ozki e (dĕn, tĕst). Prav tako sta se razvila v srednji ali ozki e psl. e in ě: lĕd, žĕn; plĕs, rĕp. Psl. o in ѻ dasta v dolgih zlogih prav tako dolg in ozek o: bōs, nōs, stō, okō in ōko; zōb, okrōgel. Dolgi a bolj ali manj prehaja v široki ali celo ozki o: bōbji (toda bāba), lōs (toda: v lasĕh). Dolgo ali kratko poudarjeni u je prešel v ū (sŭhi), nepoudarjeni pa v i (posiŭiti). Skupina tŭt je v dolgih in kratkih zlogih dala tut: gŭčati, gŭč, pŭh, vŭga; za -l na koncu besede, zlasti v opisnem deležniku, pa se v Spodnji Prlekiji (jugovzhodno od črte Ormož—Ljutomer—Cven ob Muri) govori -o: šō, dō, rĕko, nōsio (kakor v medmurščini), severozahodno od te črte pa -a: je vĭda, dĕla, zvonĭja, pozvŭna. — V prekmurščini imamo za ъ in Ъ iste reflekse kakor v prleščini: dĕn, pĕn, d'ĕnoti (iz grĕnoti), pās; za stalno dolgi ě je ei: brĕig; za staroakutirani pa è kakor v prleščini: cĕsta, brĕza. Prvotni padajoče poudarjeni o in ѻ se glasita ōu: nōuč, okōu; novo akutirani ò v nezadnjem zlogu pa kot kratek srednji ò (kakor v prleščini): vōla, ōsen, kōld'e (kólje). Poudarjeni u preide v ū in pred r-om v ō: vōra (ura), Mōra (Mura). Soglasnik j prehaja ponekod v d': d'āice, d'ĕsti, zobd'ĕ.

To je v največjih obrisih podoba slovenskih narečij. So izredno zanimiva, ponekod kažejo neverjetno starinske poteze, ki so včasih enake še praslovanskim, drugod pa tako oddaljene od njih, da jih ni mogoče več prepoznati, n. pr. bratr (psl. bratrъ): uāgij (psl. oǫb).

Kakšno pa naj bo naše razmerje do narečij? Slovenski neizobraženi človek na deželi ima v razgovoru z izobražencem povečini občutek, da je njegov domači govor nekaj manjvrednega in se ga zato nekoliko sramuje in skuša zavijati po knjigi. Krivda za ta manjvrednostni kompleks leži na slovenski šoli, ki je desetletja in desetletja otroke že v ljudski šoli učila, da je govor domače hiše in vasi nekaj grdega in se v šoli in olikani družbi ne sme rabiti. Učitelji so dostikrat otroke kaznovali, če so govorili v domačem narečju. Šola, predvsem osnovna, še do danes ni znala najti prave poti iz otrokovega domačega govora v pismeni jezik. Od prvega šolskega dne govori otroku neživ, umeten jezik in zahteva, da ga tudi otrok takoj zna. Toda knjižni jezik je v bistvu umetna tvorba in se ga mora sleherni naučiti, kakor se mora naučiti tujega jezika. V slovenskih osnovnih šolah pa še vedno zahtevajo, naj zna otrok prvi dan, ko pride v šolo, ta umetni, zanj tuji jezik, kakor so še pred sto leti zahtevali, da so morali slovenski otroci v takratnih nemških šolah znati prvo šolsko uro nemški. Naša miselnost se v tem ni dosti spremenila.

Kakšen je odnos drugih, nešolskih slovenskih izobražencev, tudi pisateljev in pesnikov, do slovenskih narečij? Povečini tak, da se iz njih oziroma ljudi, ki jih govorijo, norčujejo. Slovenski izobraženci imajo torej do narečij ravno tak privzgojen manjvrednostni kompleks kakor slovenski neizobraženec na deželi. Slovenski pisatelji redkokdaj uporabljajo narečja, le posamezne besede ali stavke, in še te za dosego humorističnega ali komičnega učinka, da se tako rekoč iz pripadnika narečja norčujejo. Tudi nekatere oddaje slovenskih radijskih postaj so uglašene na to noto. Smo torej še vedno na stališču Kurenčkove Nežke, Boltetovega Pepeta in podobnih piscev, ki so narečje uporabljali le za smešnejše ljudi ali dogodkov. To razmerje ni zdravo. Zakaj so pa n. pr. Hrvatje znali pisati krasne pesmi v kajkavščini (Domjanić) in čakavščini (Nazor)? Ali morda pri nas to ni mogoče? Nekaj truda je kajpada treba za to. Tudi lokalno močno pobarvane povesti in romani bi se dali pisati v narečjih. Stvar je vsaj poštenega premisleka vredna. Doslej so slovenski pisatelji in pesniki iz ljudskega govora povečini jemali le besedni zaklad, pa še za tega so jim včasih papirni govnobrbci očitali, da je provincialen, trivialen in ne vem kakšen še. Pa so vendarle narečja največja zakladnica jezikovnega bogastva: glasovnega, oblikovnega, besedotvornega, slovarskega, stavkotvornega in slogovnega. Narečja je treba samo spoštovati, jih študirati in se iz njih prav učiti tudi za knjižni jezik.

Celo slavisti so včasih mnenja, da morajo narečja čimprej izginiti in se stopiti v enoten slovenski pisani in govorjeni jezik (koiné). Taki slavisti imajo ravno tako manjvrednostni kompleks do narečij kakor drugi izobraženci. Moč knjižne slovenščine pa je danes že tako velika, da sama od sebe izpodriva narečja in tega procesa ni treba nasilno pospeševati. Bi bila največja škoda ravno za knjižni jezik.

Za primer skupnosti in razlik med narečnimi skupinami priobčujemo pripovedko, postavljeno v eno narečje iz vsake narečne skupine:

1. *Koroško* (ziljsko): Král Mætjáz læzi pa spí u tistej γoári, číer sta duá hribra² kæp pæršua. Al mó čvábak ulíæce sábuo z nóžnc, je nã móre potéynti; kæ jo bó tuæ móγo, bo Mætjáz ustou pa bo koãnc sviata.

2. *Primorsko*: Král' Matjâš liži jin spí z vójsku u tísti γôri, kãmæ sa chribi skúpei pšli. Če mu člóvek uléce sábl'u sæz nõžnce, je ne móre potéynt; ku ju bu pei kædú zmóγu, bu Matjâš ustou jin bu kónc svetâ.

3. *Rovtarsko* (Idrija): Král Matjâš læzi n pa spí ssuôje wóiska u tísti γuôr, kúdær sa γriči skúpei pæršl. Če mu člóuk ulíce sáble iz nuožnc, je na muóre patíynt; ka bu pa γdú tu lõchku narídu, bu pa Matjâš ustau, tákat bu pa kuõnc svetâ.

4. *Dolenjsko* (ribniško): Král Matjâš læzi in spi z voiskuó u tísto góre, ker so se chribje skæp dáilo. Če mã člóuk uláice sáblo z nõžãnc, jo ne múore potiegãnt; kædær bo pa gdú tú zmúogu, bo Matjâš ustou in bo kónc svetâ.

5. *Gorenjsko* (Radovljica): Král Matjâš læzi pa spí z voiskó u tíst gór, čér so chribjæ ukæp pæršl. Če mó čwóuk uléce sáblo z nóžãnc, jo na móre potégãnt; kjò bo pa gdó mógu, bo Matjâš ustou pa bo kónc svetâ.

6. *Štajersko* (Irje pri Rogaški Slatini): Król Matjâš læzi no spí z vóiskoi f tísti guôri, tam ko so se brègi fküp zgárnili. Čie mu člóvek sáblo z nõžnce povléice, je ne mãure potégnti; ko bo pa dàu zmuógu, bo Matjâš fstáu pa bo kuõnc svetâ.

7. *Prleško*: Król Matjôš læzi no spí z vóiskoi f tístoj góri, gè so se brègi fküp zgárnili. Če jemi člóvik sáblo vün vléce z nõžnce, je nẽmre potégnti; gdó de pa štó pæršo, ke de tó zmógo, tẽ de Matjôš fstãno pa de kũnc svetâ.

Janez Gradišnik

KDO NJIH PA PRAVO TRDI, TO SE PRAŠA...

V poldrugem letniku Jezika in slovstva se je v raznih prispevkih jezikovnega dela nabralo obilo blaga; sodbe, mnenja in trditve, izražene v teh člankih, so silno različne, večkrat si nasprotujejo, se pobijajo med seboj in nič čudnega bi ne bilo, ko bi naveličan bralec po vsem tem zaključil, da se tudi »ti možje«, kakor že nekoč v Prešernovih časih, pravdajo za isto, za kar so se nekoč Abderiti. Saj se je pokazalo, da smo si edini le v maločem in da se po pogledih na svoj jezik ločimo vsaj v dva velika tabora, med katerima ni videti mostu. Majejo se reči, ki so doslej veljale za neizpodbitne; kar smo imeli za trdno svoje, se je ob natančnejšem pogledu pokazalo za izposojeno; eni vpijejo po strožjih merilih, drugi po večji širokosrčnosti itn. Mar ni, da bi človek kar obupal in prepustil vsakomur, naj piše tako, kakor se mu zdi, ko vendar nikoli ne bomo enotnih pogledov?